

Tyske ubåtmenn opp av dypet

■ Lite kjent krigskapittel avdekket i ny bok

■ 30 000 av 39 000 mann ble igjen på havet

Puslespillet

■ Historiker og førstearkivar ved Hordaland fylkesarkiv, **Svein Aage Knudsen**, er mannen som har vridd rundt nøkelen og åpnet døren til fortiden til de tyske ubåtmannskapene. Gjennom brevveksling med blant annet 68 tidligere ubåtfolk som alle var i Norge, saumfaring av krigsdagbøker og private fotosamlinger, britiske etterretningsrapporter og forhørsrapporter gjennom over ti år, har han trukket den glemte fienden frem i lyset. Sentralt i boken er ubåtmannskapenes dagligliv, både under tokt og på land i Norge. Men også beskrivelser av de mange ubåtbasene er viet plass, like så flere spesielle operasjoner der tyske ubåter fra Norge var involvert.

INNSIKT I MORGEN

Skandinavias første astronaut, svenskorske **Christer Fuglesang** (bildet), er klar for verdensrommet etter 14 års venting. Natt til fredag (norsk tid) går han om bord i romfergen «Discovery», som skal bringe ham opp til den internasjonale romstasjonen ISS. Her skal han utføre to svært krevende arbeidsøker utenfor stasjonen, nesten 400 km over Jorden. Da gjelder det ikke å bli svimmel.

TIDLIGERE ARTIKLER

- 15. november:** Den vanskelige veien ut av Irak.
- 16. november:** Politisk oppgjør på tørre nevener.
- 17. november:** 1,7 milliarder overvokte.
- 20. november:** Kampen om demokratiet.
- 21. november:** Åkrene bugner av klasebomber.
- 22. november:** Offentliggjør krigsbilder etter 60 år.
- 23. november:** Den glemte katastrofen i Gauldalen.
- 24. november:** Danmark mest åpen om EU.
- 27. november:** Nordmenn i romersk tjeneste.
- 28. november:** NATO en global aktør.
- 29. november:** «Verdens ondeste mann».
- 30. november:** Thorium, et nytt energieventyr?
- 1. desember:** Vi bor alle på en liten, blå prikk.

Aftenposten.no

Våre Innsikt-artikler finner du på www.aftenposten.no/fakta

De hadde knapt fylt 20 år, sverget sin ed til Føreren, levde innesperret i nedrykkede ubåtskrog og druknet redselen med sanger og lengselen etter neste landlov. De færreste visste at tre av fire mann måtte dø.

CATO GUHNELDT

En helt spesiell gruppe menn fra Norges krigshistorie trer denne uken frem fra sin nokså mørklagte fortid, i og med utgivelsen av «Ubåtkrig», den første boken om de tyske ubåtmannskapene i norske farvann under 2. verdenskrig. Det dreier seg om historien til knapt voksne tyske menn som befant seg på den fiendtlige siden av frontlinjen til havs. Som mente de sloss for sitt fedreland når de sendte av gårde en torpedo mot kanskje et norsk handelsskip på vei til Murmansk, med tap av norske liv som resultat.

For barn i etterkrigstyskland var det normalt å vokse opp uten en far. I skoleklassen til en tysk venn av bokens forfater, hadde bare seks av 25 gutter en far – de øvrige fedrene var falt i krigen. Hitlers ubåtvåpen ga sitt betydelige bidrag til denne statistikken. Av 39 000 mann i den tyske ubåtmarinens, ble nærmere 30 000 igjen på havet. I Norge var tapene uvanlig høye. Minst 4500 tyske ubåtfolk mistet livet under tokt som startet i Norge. Og i motsetning til de andre tyske våpengrener som på løpende bånd avga lemleste kroppar med krykker og i rullestol, så man nesten aldri skadede eller invalide fra ubåtene. For gikk en tysk ubåt tapt, forsvant normalt alle om bord med den i dypet.

Ubåtbodyen. I Norge fikk ubåtmannskapene tre hovedbasar; i første rekke Bergen med ubåtbunkerer Bruno og et enormt støtteapparat på land, dernest Trondheim og Narvik. I Bergen la ubåtene til ved Marineholmen. Her var det mannskapet på ubåten U61 kom inn i april 1940 og fikk utlevert gode pull-overe fra det norske marinearsenalet. «Proviant byttet vi til oss i en delikatessbutikk mot en tilgodelapp,» forteller ubåtenes kommandant Jürgen Oesten. Den tyske flotiljefjefen med sin stab, æreskompanier og hornorkestre, møtte alltid frem ved Marineholmen når en ubåt vendte tilbake fra tokt. Unggutter med skjegg fikk utdelt epler og annen frukt mens ubåtkommandanten skålte i champagne med stabsledelsen. Ubåtene flagglet alltid med vimpler ved anløp hvis de hadde senket skip, en hvit vimpel for hvert senket handelsskip, en rød for hvert senket krigsskip.

Melkeplassen på Laksevåg ble ubåtmannskapenes kaserneområde i Bergen. Her fikk hvert

ubåtmannskap sin kaserne, en sjelden luksus, dessuten sentralring og varmt vann. I officersmessen i Grand selskapslokaler fikk hummermiddagene et eget ry. Kinoene, Konkert-Palæet, danserestauranten på Fløien og byens ungpiker var magnet for de menige mannskapene som måtte ha med seg kondomer når de skulle på by'n. Offiserene holdt derimot avstand til byens befolkning.

Lystyacht og mugg. Trondheim, med ubåtbunkerer «Dora I» ferdig i 1943, var i operativ sammenheng viktigere enn Bergen fordi man hadde mer direkte adgang til Atlanteren. Her fikk ubåtmannskapene sin egen leir, Persaunet. Sjefen på en tysk øvelsesubåt som lå i Trondheim sommeren 1941, Peter-Erich Cremer, skroet av Trondheim og landskapet omkring, samtidig som han beklaget at de aldri fikk noe hjertelig forhold til lokalbefolkningen. I Narvik ble støtteapparatet for ubåtene fordelt på skip fordi byen var så ødelagt. Kommandoskipet var «Aviso Grille», intet mindre enn Hitlers tidligere personlige lystyacht.

Under tokt måtte de tyske ungguttene sove på skift fordi det var for få køyer. Man vasket seg i sjøvann med såkalte sjøvannssåper. Eller med rent eau de cologne. Forstoppelse på grunn av liten bevegelsesfrihet var vanlig, og ble behandlet med lakserolje og piller. **Fuktigheten i ubåtene førte til mugg på skjorter, sengetøy og mat. Det var helt vanlig at sko og belter fikk et grønt belegg.** Ferskvann var strengt rasjonert, men maten ikke dårlig. Under måneder i sjøen holdt man foredrag, laget skipsaviser og spilte slagere eller klassiske plater, med telegrafisten som «disc-jockey». Mange offiserer foretrakk jazz, mens slagerne var for menige. Under allierte angrep hendte det at ubåter la seg på bunnen og arrangerte ønskekonsserter for mannskapet til faren var over. Hver søndag vanket det en halv flaske pills. **Etter to måneder i sjøen, visnet beinmuskulaturen. Mange fikk problemer med å gå når de omsider kom på land.** Avstander som normalt tok 15 minutter å gå, kunne krevte to timer.

Spøkelsesskip. De tyske ubåtene i Norge bidro med sine senkninger til katastrofer for de allierte, med enorme lidelser og store tap av menneskeliv. Mot slutten av krigen visste de selv at sjansene var små for å overleve et tokt, som gjerne ble kalt «himmelfartskommando». Historiene som fortsatt fortelles på tysk side, er gjerne de som skiller seg ut fra krigshelvetet. Som historien om ubåten U255, som etter å ha senket tre skip under «massakren» av Murmansk-konvoien PQ17 i juli 1942, oppdaget et hollandsk lasteskip i drivisen. Det var bare det at skipet var helt tomt. I en hel uke hadde det drevet uten mannskap, som hadde forlatt

Mannskapet til U310 til stede ved kommandoovertagelse på ubåten.

FOTO: HANS ABEL

Isbjørnjakt i Nordishavet fra U601.

FOTO: JÜRGEN OESTEN

båten etter et tidligere luftangrep. Tyskerne gikk om bord og fant hemmelige kodebøker for de så senket skipet. Nordishavet hadde også andre «spøkelses», særlig for dem som måtte

utholde fire timers utkikksvakt i ubåttårnet. Sommerstid ble ubåtmannskapene lurert av luftspyllinger. Man så allierte skip over alt, men ofte viste det seg å være ren innbilning.

U255 som bordet et tomt handelsskip i Nordishavet, mottas i Bergen med blomster og champagne.

FOTO: U-BOOT-ARCHIV CUXHAVEN/ALTENBRUCH

Så er det historien om ubåten U711 som forlot Spitsbergen med tre felte reinsdyr surret fast på dekk, fordi det ikke var plass inni ubåten. På vei til Nord-Norge angrep brit-

iske skip ubåten, som måtte dypdykke i 30 timer mens dypvannsbomber eksploderte rundt den. Da reinsdyrkjøttet senere ble servert i Narvik, var det det møreste kjøttet tyskerne

noensinne hadde smakt. 221 ulike ubåter var tilknyttet tyskernes ubåtlflotilje i Norge. Av disse gikk 110 tapt. Etter krigen vendte mange tyske ubåtfolk tilbake til Norge, som turis-

Hos tannlegen om bord i U713.

FOTO: MARTIN JANK

ter, NATO-offiserer på blant annet Kolsås, eller som rådgivere i forbindelse med at Norge bygget opp sin egen ubåtlflåte – med tyskproduserte ubåter!

cato.guhnfeldt@aftenposten.no

Torpedotabben i Norge

■ Tyskerne fikk en usedvanlig dårlig start på ubåtkrigen i Norge. For de 31 stålhaiene som i mars-april 1940 stevnet ut fra nordtyske havner, gikk til kamp med torpedoer som enten ikke eksploderte eller bare forsvant i dypet etter avfiring. 38 ganger kom ubåtene på skuddhold.

Etter felttoget fastslo tyskerne at hvis torpedoen hadde funksjonert, ville minst ett av fire torpedoangrep mot britiske slagskip ført til senkning, tilsvarende syv av 12 angrep mot britiske kryssere, syv av ti angrep mot britiske destroyere og fem av fem angrep mot britiske troppe-transportskip.

Tyskerne fikk aldri igjen sjansen til å senke en slik konsentrasjon av britisk tonnasje. Torpedomisæren førte til en så utbredt misstemning blant ubåtkommandanter og mannskapene at ubåtsjefen selv, kontreadmiral **Karl Dönitz**, måtte reise rundt og oppmuntre mennene sine.

Ubåtess og yngstemann

■ Også de tyske ubåtene hadde sine «ess», deriblant Oberleutnant **Engelbert Endrass** (bildet) som seilte inn på Bergen havn

med ubåten U46 5. august 1940.

Under det påfølgende tokt senket han fem skip. 21. desember 1941 omkom han, med hele sitt mannskap, på tokt med U567 utenfor Azorene. Selv den tyske propagandaministeren **Josef Göbbels** sørget personlig over tapet av ham.

Etter hvert som krigen skred frem ble ubåtkommandantene yngre og yngre, og gikk til slutt under den opprinnelige nedre grensen på 25 år. Den yngste av dem alle var Oberleutnant **Hans-Georg Hess**, som bare 21 år gammel ble sjef på ubåten U995 i 13. ubåtlflotilje i Trondheim.

Værubåtene

■ Rundt 80 tyske ubåter, hvorav 32 fra norske baser, gjorde tjeneste som flytende værvarsplattformer langt til havs, foruten å sette ut værbyøyer og værstasjoner blant annet på Hopen, Bjørnøya og Vest-Spitsbergen. Særlig var værret i arktis og iskantens beliggenhet av interesse i kampen for å stanse Murmansk-konvoiene. Mange av de såkalte «Wetterboote» gikk tapt fordi de daglig måtte sende posisjon og værmeldinger. Værmeldingene fra tre slike ubåter skal ha vært avgjørende for igangsettingen av den tyske Ardenneroffensiven 16. desember 1944. Tyskerne trengte nemlig dårlig vær for å allierte fly ikke kunne lette, og det var varsel om dette ubåtene skaffet, og som avgjorde tidspunktet. De allierte kjente til ubåtene, men forsto ikke deres betydning før det var for sent.